

совий виїзд «експлуаторських класів» українців стало 25%, при 36% росіян і 32% євреїв, поляків зменшилося до 30 чоловік. Напевно останні дані применшені. (Боровський М. Національно-соціальні перегрупування людности м. Києва // Київ та його околиця в історії та пам'ятках. – К., 1926. – С. 432, 433, 435.)

² Цікаво, що ні першого, ні другого Левко Юркевич – лідер УРСДРП, не вважав твердими марксистами, бо ті не визнавали постулатів класової боротьби і чистоти ортодоксальної марксистської ідеології. «Коли б рішучо не виступили, – писав Л. Юркевич в листі до Б. Ярошевського, – проти Степанківських, Жуків, Донцових і Басків, то вони б зробили з українських соціал-демократів посміховисько. Сі люди – не соціалісти, як розуміє Європа...» Ці люди перетворили себе у філіальний відділ українського міщанського руху». (Гирич І. Політична публіцистика В'ячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський. Суспільно-політичні твори (1908–1917). Київ, 2015. С. 59). А Олександр Філаретович, ніби на доказ правоти Левка Йосиповича через десять років опинився в таборі злісних опонентів «твердих» марксистів – гетьманців. Погодився з хліборобською ідеологією В. Липинського і навіть увійшов до ЦК (Ради Присяжних) Українського хліборобсько-демократичного союзу. Отже, все ж він був передусім українцем, а вже потім партійцем. Тому я б за одним листом (с. 146) не стверджував, що О. Скоропис-Йолтуховський став «гонителем» української мови. Не могла людина, яка була зятем Євгена Чикаленка негативно ставитися на рідної мови народу, до якого і сам він себе відносив.

³ Жук А. Автобіографія Дмитра Антоновича // Сучасність. 1961. №1. С.103-114.

⁴ Єфремов С. Щоденник. Про дні минулі (спогади). Київ : Темпора, 2011. С. 533-535.

Отримано: 10.06.2017 р.

Лариса Левченко

Комарніцький О. Б. Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920-1930-х рр.: монографія/наук. ред. – проф. О. М. Завальнюк. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. 984 с.

Нещодавно вийшла з друку монографія кандидата історичних наук, доцента, докторанта кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка О. Б. Комарніцького, в якій комплексно досліджено і охарактеризовано становище студентської молоді педагогічних вишів радянської України в умовах формування тоталітарної системи, визначено її

місце в громадсько-політичному, культурно-освітньому і науковому житті радянської України у 1920–1930-х рр. Монографія стала результатом тривалої праці та набутого досвіду автора в царині історії вищої педагогічної освіти.

Варто зазначити, що до виходу в світ монографії О. Б. Комарніцького різними авторами було написано низку праць, присвячених становищу молоді у міжвоєнний період. Однак, вони відтворювали переважно загальноукраїнський контекст, або акцентували увагу на студентській молоді лівобережного та південного регіонів України. Ними не проводилася градації студентів за окремими галузями освіти. Крім того, абсолютна більшість досліджень хронологічно обмежуються 1920-ми рр. Власне, це підтверджує актуальність обраної О. Б. Комарніцьким теми дослідження.

Архітектура монографії цілком логічно відповідає обраній темі. Структурно вона складається зі вступу, п'яти розділів та 15 підрозділів, додатків. У вступі проаналізовано стан розробки проблеми і визначено рівень її наукового осмислення, узагальнено історіографічні надбання сучасних українських, зарубіжних і радянських істориків, оцінено джерельну базу. Автор зафіксував відсутність ґрунтовних наукових досліджень з історії студентства педагогічних вишів.

Потужною є архівна база дослідження. Науковець використав фактографічний матеріал, виявлений у двох центральних та 13 обласних і трьох відомчих архівах, архіві міста Києва. Відрадно, що О. Б. Комарніцький працював і в нашому Державному архіві Миколаївської області. Дослідник увів до наукового обігу фонди місцевих педінституту і педтехнікуму. Досить широко вчений залучив до свого дослідження матеріали, вміщені у тогочасних періодичних виданнях. Загалом, список використаних джерел містить 2664 позицій, з яких 902 – це архівні джерела.

У першому розділі науковцю вдалося проаналізувати та з'ясувати основні напрямки державної політики щодо педагогічних вишів України, розкрити суть партійно-класового підходу до формування студентського контингенту; простежити, як політика більшовицької влади вплинула на кількісний, соціальний і національний склад студентства. Влада особливу увагу звертала на ці заклади, оскільки, як зазначає автор, радянський уряд хотів мати ідеологічно витриманих педагогів, пропагандистів більшовицької політики, які б могли забезпечити виховання дітей і підлітків у марксистсько-ленінському дусі, відданості комуністичній партії, привести їх до стандартів нової радянської системи. У зв'язку з цим партійно-радянський апарат особливу увагу приділяв «чистоті» студентських рядів, запровадивши систему відряджень на навчання партійними, комсомольськими, профспілковими, військовими організаціями, комітетами незаможних селян. Крім того, пролетаризація вишів забезпечувалася також «чистками», «соціально-академічними перевітками», «перереєстраціями» тощо, внаслідок яких звільняли студентів.

У другому розділі автор встановив позитивні і негативні риси у сфері навчальної і наукової роботи молоді. Автор акцентує увагу на тому, що у вишах

особливий акцент робився на витриманість навчальних планів і програм у більшовицькому дусі, значних змін зазнавали форми і методи навчання, що звісно не могли не відбитися і на студентстві. Як на позитивний аспект у діяльності більшовиків вказується на запровадження у вишах українізаційних процесів. Водночас, О. Б. Комарніцький звертає увагу на поєднання академічних занять з трудовою діяльністю молоді, що негативно позначилося на якості знань, призводило до академічної заборгованості, порушення графіка навчання, термінів складання державних екзаменів. Чимало місця у роботі відведено проходженню студентами виробничих практик, річного стажування, підготовці ними дипломних робіт тощо. Один з підрозділів присвячено науково-дослідній роботі молоді, яка, передусім, концентрувалася у гуртках.

Наступні два розділи присвячені громадсько-політичній діяльності студентів. Вони брали участь у роботі партійних і комсомольських осередків, були учасниками соціалістичних змагань, проводили атеїстичну пропаганду, інтернаціональну роботу, навчалися у гуртках ідеологічного спрямування тощо. Ці заходи спрямовувалися на виховання ідейно підготовлених членів суспільства, здатних нести ідеї правлячої більшовицької партії у широкі маси. Частину свого дослідження автор присвятив громадській роботі молоді, яка, зокрема, працювала у складі студкомів, осередків профспілок, добровільних громадських організацій. Більша частина роботи у місцевих осередках останніх організацій лягала на плечі студентства. У розділі йдеться про активне залучення молоді для участі у загальнодержавних ідеологічних кампаніях, працю майбутніх педагогів на селі, де вони проводили культурно-освітню роботу, хлібозаготівлі, допомагали селянам під час посівної і збиральницької кампаній, брали участь у процесі колективізації селянських господарств. Неабиякий інтерес викликає інформація про репресивні заходи влади проти студентства, яке виявляло опозиційні антирадянські настрої.

В заключному, п'ятому розділі, показано стан забезпечення студентів навчальними приміщеннями, стипендіями, гуртожитками, харчуванням, медичною допомогою; охарактеризовано роботу владних структур щодо покращення матеріального становища молоді. Автор зазначає, що через важкі матеріальні умови життя досить одноманітним було дозвілля молоді, чільне місце в якому займала гурткова робота. Водночас, у студентському середовищі непоодинокими були випадки девіантної поведінки.

Ми цілком солідарні з думкою автора, що повсякденне життя українських студентів-педагогів 1920–1930-х рр. містить низку корисних уроків для розв'язання питань сучасного студентства, вироблення і проведення ефективної молодіжної політики в незалежній Україні. Ймовірно, вона має значно відрізнитися від радянської політики, позаяк наслідки її досі відчуває на собі українське суспільство.

Загалом, рецензована монографія заслуговує на велику увагу й матиме важливе значення для заповнення однієї з тих прогалів в історії української вищої освіти, яких у ній і досі ще чимало.

Насамкінець потрібно підкреслити, що монографічне дослідження має логічний і послідовний стиль викладу матеріалу, написане досконалою українською мовою і може бути рекомендоване науковцям, викладачам, учителям, молоді, студентам, усім, хто не байдужий до історичного минулого, сьогодення і майбутнього України.

Отримано: 01.07.2017 р.